

Könyvtárügyi tájékoztatás az NDK-ban

KÖVENDI Dénes

Aki ezt a témát alaposan meg akarja ismerni, nem nélkülözheti azta ki-tűnő áttekintést, amely a berlini Zentralinstitut für Bibliothekswesen (Köz-ponti Könyvtárügyi Intézet, ZIB) működésének 25 éves fennállása alkalmából a ZIB-ről megjelent, s amelynek egyik fejezete (Bibliothekar, 1975. 3.no. 166-171.p.) az Intézet tájékoztató munkáját írja le. 1976 októberében a ZIB vendégeként a cikkben leírt tényekkel közvetlenül megismerkedhettem, s megyei könyvtárban, járási könyvtárban tett látogatások valamint dokumentu-mok alapján egyéb tapasztalatokat is szereztem.

A ZIB, mint az alábbiakból kitűnik, központi szerepet játszik az orszá-gos könyvtárügyi tájékoztatásban, így a fentiek alapján alkotott kép lényegében ennek az országos munkának az egészét tükrözi, ha nem is egészen arányosan, hanem elsősorban a közművelődési könyvtárak szempontjából.

AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZER

A ZIB Tájékoztatási Osztálya és Szakkönyvtára (Bereich Information und Fachbibliothek) egyuttal az országos könyvtárügyi tájékoztatási központ (Zent-ralstelle) funkcióját is ellátja. Az általa összefogott munkában számos szak-területi alközpont (Leitstelle) vesz részt. Az osztályon belül működik az álla-mi közművelődési könyvtárak tájékoztatási alközpontja. A Tudományos Könyv-tárak Módszertani Központja (Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken) a maga területének tájékoztatási alközpontja is; a lipcsei Deut-sche Bücherei keretében működik a bibliográfiai és bibliografizálási tájékoz-tatási alközpont, a berlini Deutsche Staatsbibliothek keretében pedig a könyv-tárközi kölcsönzés és központi katalógus kérdéseinek tájékoztatási alközpont-ja stb. Közreműködik az országos rendszer munkájában a berlini Humboldt Egyetem Könyvtár- és Tájékoztatótudományi Intézete, a Szakszervezetek Központi Könyvtára, az Ifjusági Irodalmi Központ stb. A szakterületi alköz-pontok mellett gyakorlatilag a könyvtárügyi tájékoztatásban is területi alköz-pontok szerepét játsszák a megyei könyvtárak.

Sajnos ez az egész rendszer a tájékoztatásügyi rendszertől teljesen függet-lenül, ill. vele párhuzamosan működik. A korszerűen gondolkozó könyvtáro-sok az NDK-ban is egységben látják a könyvtári és a tájékoztatási feladatokat - ettől azonban a tájékoztatásügy még teljesen külön szervezet marad. Feje, a Zentralinstitut für Information und Dokumentation (ZIID) nem áll közvetlen kapcsolatban a könyvtárügyi szervekkel. A tájékoztatási eszközök terén ez a különállás tükröződik pl. abban is, hogy a ZIID által kidolgozott informatikai tézauruszban előfordulnak ugyan a szorosabban vett könyvtári terminológia kifejezései is, de erős szelekcióval, határterület jellegűen.

Maga a könyvtárügy is két minisztériumhoz tartozik: a közművelődési könyvtárügy (és a ZIB) a kulturálishoz, a tudományos könyvtárügy (és módszertani központja) a felső- és szakoktatáshoz.

Sajátosan mutatkozik meg a széttagoltság a könyvtárügyi referáló lap, az Informationsdienst Bibliothekswesen folyóiratbázisában. A lapot közösen szerkeszti a ZIB és a Deutsche Bücherei egy-egy munkatársa, a két könyvtárügyi szakkönyvtár állományára támaszkodva (ez a kettőssége, hála a jó szervezésnek és a két szerkesztő személyes együttműködési készségének, nem jár különösebb hátránnyal); a devizás külföldi könyvtárügyi szakfolyóiratokból viszont a leggazdagabb állománnyal a Deutsche Staatsbibliothek (az ország legnagyobb általános tudományos könyvtára) rendelkezik, amely hivatalosan nem vesz részt ebben a munkában, csak egyénileg működik benne néhány munkatársa, a csak ott található folyóiratok feldolgozásával.

A ZIB TÁJÉKOZTATÓ MUNKÁJÁNAK FORMÁI ÉS ESZKÖZEI

A tájékoztató munka alapja a ZIB szakkönyvtára. Állománya 30 000 egység fölött van, évi gyarapodása kb. 2500 egység. A hazai szakirodalom teljes gyűjtése mellett külföldről elsősorban a közművelődési könyvtárakra vonatkozó irodalmat szerzi be (kivált a szocialista országokból), de a tudományos könyvtárakra vonatkozó publikációk közül is gyűjti azokat, amelyek fontosak általában a könyvtári munka fejlődése szempontjából (gépesítés, elektronikus adatfeldolgozás stb.). Teljességgel gyűjti az ország valamennyi könyvtárának kiadványait.

A legfontosabb tájékoztató kiadvány az Informationsdienst Bibliothekswesen, amely - mint említettük - félig a ZIB orgánuma. A kéthavonként megjelenő referáló lap 25 ország 150 folyóiratából (ill. évkönyvekből, gyűjteményes munkákból) választja ki azt az évente mintegy 1200 közleményt, amelynek tartalmát rövid, indikativ referátumokkal feltárja; amellet teljes kurrens bibliográfiáját adja az NDK könyvtárügyi szakirodalmának, beleértve a fordításokat is. A tudományos és szakkönyvtárakra vonatkozó irodalmat éppugy feldolgozza, mint a közművelődési könyvtári tárgyú közleményeket; feltárja amellet az informatikai szakirodalomnak a könyvtári munkával közvetlenül érintkező területeit is. Külföldi szakemberek, ill. intézmények is részt vesznek a lap munkájában; a cseh és a bolgár nemzeti könyvtár után épp a közelmultban vállalta el a KMK is, hogy a hazai könyvtári szakirodalom javáról német nyelvű referátumokat küld a szerkesztőségnek, megkönnyítve a szelekciót és a feldolgozást egyaránt.

Szűkebb körnek (megyei könyvtáraknak, módszertani intézményeknek) szólnak a Kurzinformationen über das Bibliothekswesen des Auslands közleményei. Évente 20-30 szám jelenik meg, bennük egy-két olyan cikk tömörítése, amely általános áttekintést, statisztikai adatokat stb. nyújt; a magyar szakirodalomból pl. a "Településeink könyvtári ellátása 1975" és "Az iskolai könyvtárak legújabb statisztikai adatai 1974/75" (a Könyv és Nevelés közleménye) alapján készült tömörítés alkotta az egyik szám anyagát. Évente kiadják a Tudományos Könyvtárak Módszertani Központjával közösen az NDK könyvtárügyének fejlődését bemutató összefoglalást: Die Entwicklung des

Bibliothekswesens in der DDR im Jahre... Ezt a kiadványt a Berichte und Informationen zum Bibliothekswesenc. sorozatban jelentetik meg. Emellett a szükséglet szerint végzi a ZIB a vezetés tájékoztatását, rövid információkat vagy hosszabb beszámolókat szerkesztve a Kulturális Minisztérium és egyéb vezető szervek számára a könyvtárügy időszerű kérdéseiről.

A Mitteilungen und Materialien című, kéthavonta 1750 példányban megjelenő folyóirat elsősorban a tapasztalatcsere eszköze. A megyei könyvtárak az NDK-ban nem adnak ki saját szakmai folyóiratot, irodalmi ambíciókról tanuskodó színes beszámolókkal tarkítva, legfeljebb szükségzavu értesítőket - ezzel szemben a községekből a járási könyvtárba, onnan a megyeibe, onnan pedig a ZIB-be rendszeresen érkeznek a részletes, konkrét információk minden helyi könyvtári kezdeményezésről, közérdeklődésre számot tartó tevékenységi formáról, eredményről. A közművelődési könyvtárügyi tájékoztatási alközpontba (Leitstelle) beérkezik a könyvtáraknak lényegében minden, a napi adminisztráció szintje fölötti írásos dokumentuma: munkaterv, beszámoló, elemzések stb. (Az információknak a központba való áramlását nyilván megkönnyíti, hogy mindegyik megyei könyvtárat patronálja a ZIB egy-egy munkatársa.) Az Alközpont munkatársai elemzik és rendszerezik ezt az anyagot, amelynek java - megfelelő szerkesztési munka után - a Mitteilungen und Materialien-be kerül. (A különösen érdekes kezdeményezésekre külön is felhívják a ZIB illetékes osztályának s esetleg a minisztériumnak a figyelmét is.) Természetesen ez a lap is tartalmaz "lefelé" irányuló információkat: ismereti az új jogszabályokat, irányelveket, a ZIB tevékenységét stb.

Essék szó arról is, ami az NDK-ban még hiányzik: a könyvtárügyi tézauruszról. 1970-ben már elkezdődtek a munkálatai a Humboldt Egyetem Könyvtár- és Tájékoztatótudományi Tanszékén; a hallgatók egy csoportja, szemináriumi munka keretében, két oktató irányításával, 6000 szakkifejezést gyűjtött össze a szakirodalomból; 1972-ben azonban, a nappali tagozat szüneteltetése miatt, megszakadt a munka, s mindeddig nem találtak lehetőséget a folytatására. Közben ezen a hatalmas anyagon kívül egy másik jelentős terminológiai jegyzék is készült: a Lexikon des Bibliothekswesens új kiadásában megtaláljuk egyrészt a címszavak betűrendes felsorolását 4 idegen nyelven megadott fordításukkal együtt, másrészt a címszavak szakrendi mutatóját. Ez is jelentős lépés a tézaurusz kidolgozása felé, amelyet a ZIB szükségesnek tart, de a legközelebbi években még nem tud munkatervébe illeszteni.

KÖNYVTÁRÜGYI TÁJÉKOZTATÁS A MEGYÉKBEN; A POTSDAMI PÉLDA

A megyei könyvtárak nemcsak a központi tájékoztató szolgáltatásokat közvetítik a területre (és a községekből, járásokból érkező információkat továbbítják a ZIB-be), hanem önálló könyvtárügyi tájékoztató munkát is végeznek, saját szakkönyvtáruk alapján.

Konkrét példaként a Potsdam Megyei Általános Tudományos Könyvtár tevékenységét vázolhatjuk fel. Semmiképp sem átlagos megyei könyvtár ez, inkább mintának tekinthető. Munkája annál tanulságosabb, mivel ezt tartják az NDK-ban a fejlődés útjának, ezt tudták - kedvező anyagi és személyi feltételek között - gyakorlatilag is megvalósítani.

Könyvtárügyi szakkönyvtára lehetőleg teljességgel gyűjti az NDK-ban megjelenő, szorosabb értelemben vett könyvtárügyi szakirodalmat; ugyanezt szelektálva külföldről is, elsősorban a német nyelvű anyagot és a szocialista országok kiadványait. A szükség szerinti mértékben szerzi be az NDK tájékoztatástudományi, valamint szűkebb értelemben vett bibliológiai szakirodalmát.

1975-ben 28 folyóirat járt a szakkönyvtárba - az NDK-kiadványok mellett 5 szovjet, 4 nyugatnémet (ill. nyugat-berlini), 2 nemzetközi (IFLA-, ill. UNESCO-) kiadvány, valamint 1 lengyel, 1 angol és 2 amerikai periodikum. A könyvek, brosurák, továbbképzési kiadványok száma 1500 fölött van. A szakkönyvtár 3-4 havonként gyarapodási jegyzéket ad ki (ugyanilyen jegyzékek jelennek meg egyéb szakterületek szerint is a Megyei Könyvtár új szerzeményeiről). 1976 elején pl. egy negyedév alatt 34 új könyvet, brosurát szereztek be, ebből (a 18 eredeti NDK-kiadvány mellett) 10 nyugatnémet, 1 svájci, 2 szovjet (az egyik német fordításban), 1 belga és 1 amerikai munkát, valamint egy több nyelvű könyvtár- és tájékoztatástudományi szótárat. (Egy másik jegyzéknek mind a 32 tétele német nyelvű, ebből kettő szovjet közlemény sokszorosított fordítása, egy pedig nyugatnémet kiadvány.)

A potsdami könyvtárügyi szakkönyvtárat archívum egészíti ki. Itt gyűjtik a megye minden könyvtárának mindenféle kiadványát és a róluk megjelent cikkeket, a könyvtárak évi és távlati terveit, a statisztikákat, a megyei könyvtár által kiadott módszertani és továbbképzési anyagot, a könyvtárak alaprajzát, a könyvtárfotókat stb.

A ZIB félévenként tapasztalatcserére hívja össze a könyvtárügyi szakkönyvtárak (különgyűjtemények) vezetőit. Erre a funkcióra egyébként ritkán állítanak be egy teljes munkaerőt; a legtöbb helyen továbbképzési vagy kapcsolatszervezési stb. feladatokat is ellát a szakkönyvtár vezetője.

A ZIB-hez hasonlóan a megyei könyvtárak is nagy gondot fordítanak arra, hogy tájékoztassák a politikai vezetést - elsősorban a megyei tanácsot - a megye könyvtárügyének eredményeiről és szükségleteiről.

A KÖNYVTÁRÜGYI TÁJÉKOZTATÁS ÉS A TOVÁBBKÉPZÉS

A példát ismét a Potsdam megyei könyvtárból vesszük, a könyvtárnak egy továbbképzési foglalkozáshoz kiadott módszertani segédanyagából. A foglalkozás tárgya: a könyvtárügyi szaktájékoztatás jelentősége és feladatai a járás könyvtári hálózatában.

A mintegy fél nyomtatott ivnyi vezérfonal szerint a járásonként tartott foglalkozások eredményeként el kell érni, hogy a főhivatású könyvtárvezetők állandóan figyelemmel kísérjék a szakirodalmat, folyamatosan gyarapítsák és rendszeresen használják saját könyvtárügyi kézikönyvtárukat, s vegyék igénybe a járási, ill. a megyei szakkönyvtár információforrásait is.

A járási könyvtárak kézikönyvtárában feltétlenül legyenek meg az NDK legfontosabb könyvtári folyóiratai (Bibliothekar, Zentralblatt, Informationsdienst Bibliothekswesen, Mitteilungen und Materialien), bizonyos alapvető kézikönyvek (mint a Lexikon des Bibliothekswesens) s mindazok a kiadványok, amelyeket a gyarapítási tanácsadó "kézikönyvtári" jelzéssel közöl. A járási

könyvtár hívja fel valamennyi főhivatású munkatársa figyelmét a szakirodalom újdonságaira, ajánlja nekik irodalmat az önképzéshez.

Részletesen ismerteti végül a vezérfonal a megyei könyvtár könyvtárügyi szakkönyvtárának szolgáltatásait.

Igy épül be a könyvtárügyi szakirodalom és tájékoztató munka továbbképzésbe, az önképzésbe.

Könyvtárstatisztikai viták és fejlemények az NSZK-ban

FOGAR ASSY Miklós

A szerző a Buch und Bibliothek 1975. évi 5. számában megjelent cikkek (Helmut RÖSNER: Die Arbeitstelle für das Bibliothekswesen und die Bibliothekstatistik, 421-429.p.; Hansjörg SÜBERKRÜB: Geschichte der Schnellstatistik. 429-433.p.; Heinz EMUNDS: Vorschläge zur Zukunft der Schnellstatistik, 433-439.p.; Peter K. LIEBENOW: Die Deutsche Bibliothekstatistik. 440-443.p.; Bertold PICARD: "DIN/1435" (Der Normenentwurf zur Deutschen Bibliothekstatistik, 444-449.p.) alapján készített szemlét.

A Buch und Bibliothek 1975. 5. száma egy csokorra való cikket szentelt a könyvtárstatisztika időszerű kérdéseinek. A közleményekben megnyilatkozó szemlélet, a könyvtári statisztika rendszerével, elveivel és információs eszközeivel kapcsolatos - sokszor egymással is vitázó - álláspontok bemutatása azért is időszerű, mert a kérdések egy jelentős része a magyar könyvtárstatisztikában is felmerül.

Az NSZK-ban 1975-ig - a helyi, "tartományi" jellegű információs forrásokon túl - háromféle statisztikai szolgáltatás állt a szakemberek és a könyvtár fenntartók rendelkezésére.

Az általános közművelődési könyvtárak gyorsstatisztikája általánosan használt nevén: "gyorsstatisztika" a hazai Települések könyvtári ellátása c. éves tájékoztatóval rokon kiadvány: a közművelődési könyvtárak főbb adatait közli a települések nagyságrendjében, a 20 000 feletti lélekszámú helységekre vonatkozóan. Ez a kiadvány, amely még az 1950-es évek végén indult, újabban ismét a szakmai viták keresztüztüzebe került. Reformját és jövőjét azonban az NSZK könyvtárstatisztikájának egyéb fejleményeivel összhangban kívánják megtervezni.

A Könyvtárügyi Központ (Arbeitstelle für des Bibliothekswesen) másik kiadványa a Községi közművelődési könyvtárak összstatisztikája illetve az 1973 óta publikált A tudományos könyvtárak üzemi statisztikája c. kiadvány. A két előbbi kiadvány, a "gyorsstatisztika" és a községi könyvtárak "összstatisztikája" egymással összehasonlítható egymásba illő adatanyagot tartalmazott, míg a tudományos könyvtárak teljesítményeit bemutató "üzemi statisztika" sok tekintetben eltérő vágányon haladt.